

Πλιόγκου Β. (2006). «Το δικαίωμα στην οικογένεια για τα εκτός γάμου παιδιά. Στοιχεία για τη σύγχρονη ελληνική κοινωνική πραγματικότητα και τις ισχύουσες νομοθετικές διατάξεις», στο: Μ. Λουμάκου & Λ. Μπεζέ (Επιμ.). *Το Παιδί και τα Δικαιώματά του*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα σσ. 147-159.

***Το δικαίωμα στην οικογένεια για τα εκτός γάμου γεννημένα παιδιά.
Στοιχεία για τη σύγχρονη ελληνική κοινωνική πραγματικότητα και τις
ισχύουσες νομοθετικές διατάξεις***

**Βασιλική Πλιόγκου
M.Sc. στις Επιστήμες της Αγωγής
Διδάσκουσα στο Π.Τ.Ν. του Δ.Π.Θ.
Υπ. Διδάκτωρ στο Π.Τ.Δ.Ε.-Α.Π.Θ.**

Η προσέγγιση του δικαιώματος στην οικογένεια των παιδιών εκτός γάμου επιχειρείται μέσα από μια κριτική θεώρηση των εννοιών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της προστασίας τους, αλλά και της έννοιας της παιδικής ηλικίας. Ο κύριος στόχος της παρούσας εισήγησης, είναι μια παρουσίαση στοιχείων που συνθέτουν από τη μια το υπαρκτό, για την ελληνική κοινωνική πραγματικότητα, φαινόμενο των εκτός γάμου γεννήσεων, και από την άλλη τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζεται το συγκεκριμένο ζήτημα από την ισχύουσα ελληνική νομοθεσία.

Αρχικά, προσπαθώντας να ορίσουμε την έννοια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων διαπιστώνει κανείς ότι είναι πολύ δύσκολο να δώσει με σαφήνεια έναν ορισμό. Κι αυτό γιατί η έννοια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν θα μπορούσε να έχει: ως σημείο αναφοράς ένα διαπολιτισμικό, διατοπικό και διαχρονικό υποκείμενο στο οποίο να προσδίδονται συγκεκριμένα δικαιώματα. Ακόμη όμως και στην περίπτωση που θα αναφέρεται στο σημερινό κοινωνικό υποκείμενο, πάλι δεν είναι δυνατό να δοθεί ένας συγκεκριμένος ορισμός. Όπως αναφέρει η Νόβα (1996, σελ. 140): «πρόκειται για ένα υποκείμενο διαιρημένο σε επιμέρους τμήματα, φορείς ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ως μέλος δηλαδή πολύπλοκων και σε μεγάλο βαθμό διαφορετικών μεταξύ τους συστημάτων ή υποσυστημάτων (οικονομικών, πολιτικών, κοινωνικών)»¹.

¹Νόβα-Καλτσούνη, Χ., «Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα ως μια ιδιαίτερη μορφή Κοινωνικοποίησης», στα: *Πρακτικά Ημερίδας της Διεθνούς Αμνηστίας με θέμα: "Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα"*, Αθήνα, 27 Νοεμβρίου 1993, εκδ. Σάκουλα, Αθήνα 1996, σσ. 139-140.

Σύμφωνα με τα παραπάνω και η γενίκευση της έννοιας των δικαιωμάτων, η διεθνοποίησή τους οδηγούν σε μια α-πολιτισμική και ανιστορική θεώρηση, βάσει της οποίας τα ζητήματα της εξουσίας δεν εξετάζονται καθόλου ούτε ως προς τον ορισμό τους, ούτε ως προς την εφαρμογή τους στην πράξη. Τείνει δηλαδή, η παγκοσμιοποίηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων να χαρακτηριστεί ως μια μοντέρνα εκδοχή φυσικού δικαίου². Ως φυσικό δίκαιο νοείται το ιδεατό σύστημα κανόνων, που προέρχεται από τη φύση των πραγμάτων, έξω από τόπο και χρόνο και ταυτίζεται με την αφηρημένη έννοια της δικαιοσύνης³.

Δεχόμαστε ως «ανθρώπινα δικαιώματα» την έννοια εκείνη που περιέχει την προστασία της ανθρώπινης αξίας σε κάθε της έκφραση και έκφανση, όπου σε παγκόσμιο επίπεδο καταβάλλονται τα μέγιστα ώστε η ιδεολογία αυτή να γίνει πράξη. Και επιχειρούμε τη σύνδεση των παραπάνω σκέψεων με την προσέγγιση της έννοιας της παιδικής ηλικίας, ώστε στη συνέχεια να επικεντρώσουμε την προσοχή μας στην προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών εκτός γάμου. Και συγκεκριμένα του δικαιώματός τους να ζουν στο πλαίσιο ενός οικογενειακού περιβάλλοντος, το οποίο σέβεται τις ανάγκες τους και λαμβάνει υπόψη πρωτίστως το συμφέρον των παιδιών.

Έτσι, όταν αναφέρεται κανείς στην ηλικία - στις βιομηχανικά αναπτυγμένες κοινωνίες⁴ αναφέρεται και στη μετάβαση από τη μια βιολογική φάση της ζωής ενός ατόμου στην επόμενη. Ταυτόχρονα όμως οριοθετούνται, τόσο το περιεχόμενο και η μορφή των διαπροσωπικών σχέσεων, όσο και η ξεχωριστή θέση που αυτό το άτομο αλλά και άτομα διαφορετικής ηλικίας κατέχουν στην κοινωνική δομή. Έτσι, καθώς η ηλικία, το φύλο και η κοινωνική τάξη αποτελούν αιχμές για τη συντήρηση προτύπων κοινωνικής ανισότητας, η διερεύνηση της συγκρότησης και του προσδιορισμού της έννοιας της παιδικής ηλικίας αποκτούν ιδιαίτερο ενδιαφέρον⁵. Αφού η παιδική ηλικία παρουσιάζεται ως το μεταβατικό εκείνο στάδιο του νεαρού ατόμου από την ανωριμότητα προς την ωριμότητα και την ένταξή του στον κόσμο των ενηλίκων, ως άμεση συνέπεια των παραπάνω θεωρείται ο «φυσιολογικός» αποκλεισμός των παιδιών από την κοινωνική, οικονομική και δημόσια ζωή. Γιατί η προσέγγιση της παιδικής ηλικίας ως βιολογικής περιόδου συνοδεύεται από ένα πλήθος αρνητικών

² *ό.π.*, σελ. 140.

³ Δεληγιάννης, Ι., *Εισηγήσεις Αστικού Δικαίου*, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1989, σελ. 3.

⁴ Δεν συμβαίνει το ίδιο για παράδειγμα σε λαούς της Αφρικής. Βλ. Αριές, Φ., *Αιώνες Παιδικής Ηλικίας*, μτφρ. Γ. Αναστοπούλου, εκδ. Γλάρος, Αθήνα 1990, σσ. 43-44, αλλά και στο: Μακρυνιώτη, Δ.(επιμ.), *Παιδική Ηλικία*, εκδ. Νήσος, Αθήνα 1997, στο 5^ο κεφ., σσ. 349-409.

⁵ Βλ. στο: *The Penguin Dictionary of Sociology*, 3rd edition, 1994, σε σχετικά λήμματα όπως: class, sexual divisions, childhood, adolescence.

χαρακτηριστικών, όπως: ότι τα παιδιά είναι ευάλωτα, ανώριμα, ανίκανα να διακρίνουν τις θετικές από τις αρνητικές καταστάσεις κ.τ.λ. Επομένως, ακόμη κι όταν οι ενήλικοι μιλούν για προστασία των παιδιών και της παιδικής ηλικίας εννοούν εκείνη την παρέμβαση της ενήλικης κοινότητας και των θεσμών⁶, που θα είναι ικανή να διασφαλίσει τη μετατροπή της προστασίας των ανηλίκων από απλή διάθεση σε παιδαγωγική πρακτική. Και ο τελευταίος όρος αποδίδεται με την ευρεία του έννοια, σύμφωνα με την οποία, τόσο το υπάρχον νομικό πλαίσιο, ο κοινωνικοποιητικός ρόλος των θεσμών, κυρίως της οικογένειας και της εκπαίδευσης, όσο και οι μέθοδοι της κοινωνικής πολιτικής που αφορούν στην παιδική ηλικία, επιτελούν και παιδαγωγική λειτουργία. Βέβαια κανείς δεν αμφισβητεί σήμερα ότι η παιδική ηλικία χρήζει προστασίας. Αυτή η προστασία όμως δεν θα πρέπει να παρέχεται με γνώμονα τα αποδιδόμενα με αρνητική χροιά γνωρίσματα της. Γιατί, έτσι η ενήλικη κοινότητα, όχι μόνο χρησιμοποιεί τις βασικές αρχές αυτών των γνωρισμάτων ως άλλοθι για να δικαιολογήσει τον κοινωνικό αποκλεισμό των παιδιών και την υπερβολικά περιορισμένη αυτονομία της παιδικής ηλικίας, αλλά τις ενισχύει και τις νομιμοποιεί. Μέσα από αυτή τη λογική άλλωστε, θα μπορούσε να ερμηνευτεί και η ανεκτικότητα και ανοχή προς την παιδική ηλικία που παρουσιάζουν οι επίσημοι φορείς κοινωνικοποίησης⁷.

Σ' ένα τέτοιο πλαίσιο όμως, από τη μια μειώνεται η αξία του ρόλου των θεσμών στην κοινωνική συγκρότηση της παιδικής ηλικίας ενώ από την άλλη, συντείνοντας στην παραμονή της θέσης της στην κοινωνική δομή, ενισχύεται η απόσταση μεταξύ της παιδικής ηλικίας και του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να παρουσιάζεται ως μια ανιστορική και στατιστική πληθυσμιακή ομάδα, εντελώς απομονωμένη από τις κοινωνικές συνθήκες που χαρακτηρίζουν τον κοινωνικό περίγυρο τη δεδομένη ιστορική στιγμή⁸.

Καθώς οι θεσμοί υπάρχουν και λειτουργούν μέσα από μια αφαιρετική διαδικασία, η παιδική ηλικία, με την επιλογή ορισμένων “χαρακτηριστικών κι αποδεκτών” γνωρισμάτων της, τα οποία υιοθετούνται και χρησιμοποιούνται ως μέτρο

⁶ Νόβα-Καλτσούνη, Χ., *Κοινωνικοποίηση. Η Γένεση του Κοινωνικού Υποκειμένου*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1996, στο τρίτο κεφάλαιο, το οποίο αφορά τους θεσμούς και τα μέσα της κοινωνικοποίησης, αναλύονται ο ρόλος της οικογένειας, του σχολείου, του παιχνιδιού και των ομάδων των ομηλίκων.

⁷ Μακρυνιώτη, Δ., « Η παιδική ηλικία ως αποδέκτης κοινωνικής πολιτικής», στο: *Διαστάσεις της Κοινωνικής Πολιτικής Σήμερα*, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, 3^ο Συνέδριο Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 1991, σσ. 744-745. Βλ. επίσης, στα: Chamboderon, J.-Prevot, J., «Αλλαγές στον κοινωνικό ορισμό της πρώιμης παιδικής ηλικίας και οι νέες μορφές συμβολικής βίας», στο: Μακρυνιώτη, Δ. (1997), *ό.π.*, σσ. 501-528, αλλά και Kay, E., «Ο αιώνας του παιδιού», στο ίδιο, σσ. 529-533.

⁸ Μακρυνιώτη, Δ. (1991), *ό.π.*, σ. 746.

αντιμετώπισης του κάθε παιδιού, προβάλλεται ως μία ενιαία, ομοιογενής, καθολική, εύκολα αναγνωρίσιμη αλλά και εύκολα ελεγχόμενη κοινωνική κατηγορία. Γι' αυτό και προκύπτει έντονα η ανάγκη μιας κοινωνιολογικής προσέγγισης, η οποία να αντιλαμβάνεται την παιδική ηλικία ως αυτόνομη μονάδα μελέτης κι ανάλυσης, σε σχέση βέβαια με το συγκεκριμένο κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο. Και καθώς η παιδική ηλικία δεν προϋπάρχει ως φυσική, α-χρονική κατηγορία αλλά οριοθετείται και προσεγγίζεται με τα ίδια κριτήρια που προσδιορίζονται και τα υπόλοιπα πολιτισμικά προϊόντα, η μία, καθολική, ομοιογενής και ενιαία παιδική ηλικία θα πρέπει να αντικατασταθεί από πολλές διαφορετικές παιδικές ηλικίες, ώστε να καλύπτεται όλο το φάσμα των διακυμάνσεων και εσωτερικών της διαφοροποιήσεων⁹.

Έχοντας κατά νου τις παραπάνω αναζητήσεις, ο προβληματισμός μας επεκτείνεται και στη θέση του δικαίου αναφορικά με την προστασία της παιδικής ηλικίας. Αναγνωρίζεται βέβαια, η ιστορική προσπάθεια των Ηνωμένων Εθνών για τη σύνταξη της πρώτης σύμβασης για την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού, και θεωρείται ως χρονιά ορόσημο, το έτος 1989, όταν στις 20 Νοεμβρίου υιοθετείται από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Πρόκειται για έναν μακροσκελή κατάλογο κατοχυρωμένων δικαιωμάτων, του οποίου τα μέτρα προστασίας κρίνονται με βάση το καλύτερο συμφέρον του παιδιού. Ταυτόχρονα αναγνωρίζεται υπέρ του παιδιού ένας, διαρκώς αυξανόμενος, ρόλος στη διαμόρφωση καταστάσεων που το αφορούν¹⁰.

Ωστόσο, το νομικό καθεστώς που αφορά στα παιδιά εξακολουθεί να ορίζεται ως καθεστώς «ανηλίκων». Παρά τον έντονο παιδοκεντρικό χαρακτήρα της σύγχρονης, δυτικού πολιτισμού κοινωνίας, στα πλαίσια της οποίας από τη μια καθορίζεται η σχέση της γονεϊκότητας με την προσωπική επιλογή, αλλά και από την άλλη υπογραμμίζεται η μεγάλη σημασία που δίνεται στη φροντίδα και ανατροφή του παιδιού (ίσως και εξαιτίας της μείωσης της γεννητικότητας)¹¹, η αναφορά και μόνο στη «βιολογική» και «ψυχολογική» ιδιαιτερότητα καθίσταται ικανή να δικαιολογήσει την εξαρτημένη θέση και την ανυπαρξία στην ουσία των δικαιωμάτων των παιδιών. Κι αυτό γιατί κοινή πεποίθηση των ενηλίκων του πολιτισμού μας - ανδρών και

⁹ Μακρυνιώτη, Δ. (1991), *ό.π.*, σσ. 745-746. Επίσης, Qvortrup, J.(ed.), «The Sociology of Childhood», στο: *International Journal of Sociology*, vol. 17, No. 3, Fall 1987, στην εισαγωγή.

¹⁰ Ρούκουνας, Ε., *Διεθνής Προστασία των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων*, εκδόσεις «Εστία», Αθήνα 1995, σσ. 280-283. Συμπληρωματικά αναφέρεται ότι η συγκεκριμένη σύμβαση αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού Ελληνικού δικαίου βάσει του νόμου 2101/1992.

γυναικών - είναι να παρουσιάζονται ως «δίκαιες», «σωστές» και «φυσιολογικές» οι σχέσεις εξάρτησης της μειοψηφίας από την πλειοψηφία, με σκοπό τη συνοχή της «ομάδας». Και μάλιστα αυτές οι σχέσεις εξάρτησης νομιμοποιούνται και εφαρμόζονται στα παιδιά¹².

Στοιχεία για την σύγχρονη ελληνική κοινωνική πραγματικότητα και την ισχύουσα νομοθεσία

Επικεντρώνοντας την προσοχή μας στην εξέλιξη του θεσμού της οικογένειας στην σύγχρονη ελληνική κοινωνία, επισημαίνεται ότι η ταυτότητά της διαμορφώθηκε μέσα από τις επιδράσεις των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του πολιτισμικού πλαισίου, του θρησκευτικού, του οικονομικού καθώς και του νομικού¹³.

Όσον αφορά το πολιτισμικό πλαίσιο, αναφέρεται ότι η ελληνική κοινωνία του δέκατου ένατου και εικοστού αιώνα και η οικογένεια κατ' επέκταση, εξαιτίας της γεωγραφικής θέσης και της ιστορικής πορείας της χώρας μας, συντίθεται από στοιχεία που προκύπτουν από την επαφή της με πολιτισμούς της Ανατολής, της ευρωπαϊκής Δύσης, του μεσογειακού χώρου, αλλά και της περιοχής των Βαλκανίων. Ο πολιτισμός του μεσογειακού χώρου απαρτίζεται από ένα κράμα στοιχείων της Ευρώπης, της Ασίας και της Αφρικής, ενώ αυτός της περιοχής των Βαλκανίων θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα μωσαϊκό του Βυζαντινού, Σλαβικού και Οθωμανικού πολιτισμού.

Το θρησκευτικό πλαίσιο με τη σειρά του, επηρέασε σημαντικά την εξέλιξη της σύγχρονης ελληνικής οικογένειας καθώς οι βασικές χριστιανικές αρχές της υπέρβασης της ατομικότητας και της αξίας της συλλογικής ζωής, αποτέλεσαν βασικές αξίες της νεοελληνικής κοινωνίας. Ωστόσο, η επικράτηση του ορθολογισμού και του ατομικισμού, κυρίως μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και ιδιαίτερα μετά τις δεκαετίες του 1960, αποδυνάμωσαν σημαντικά τις παραπάνω αξίες.

Αναφορικά με το οικονομικό πλαίσιο, επισημαίνεται ότι για ένα διάστημα μεγαλύτερο των εκατό χρόνων από την σύσταση του νεοελληνικού κράτους η

¹¹ Μουσούρου, Λ., *Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1989, σ. 121.

¹² Delphy, C., «Απελευθέρωση των γυναικών ή συντεχνακά δικαιώματα των μητέρων ; », στο: *Δίνη*, μτφρ. Μ. Κράλη, τεύχ. 7, 1994, σ. 206. Τα εισαγωγικά βρίσκονται μέσα στο κείμενο κι έτσι διατηρούνται κι εδώ. Η θέση των παιδιών άλλωστε είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη θέση των μητέρων τους, δηλ. των γυναικών, που σύμφωνα με το προϊσχύον οικογενειακό δίκαιο είχαν και αυτές θέση ανηλίκου. Βλ. σχετικά στο: Παπαχρίστου, Θ., *Εγχειρίδιο Οικογενειακού Δικαίου*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1997, αλλά και συγκεκριμένα στη σ. 5.

¹³ Παπαδιώτη-Αθανασίου, Β., « Εξέλιξη της οικογένειας στην ελληνική κοινωνία», στο: Γ. Γαλάνης (εισ.- επιμ.), *Οικογένεια με ένα γονέα*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1995, σσ. 17-36.

οικονομία του στηριζόταν κυρίως στην αγροτική παραγωγή, ενώ ουσιαστικά από την εποχή του μεσοπολέμου και ύστερα παρουσιάστηκε ραγδαία μεταβολή της οικονομίας από αγροτική σε βιομηχανική. Η μεταβολή όμως αυτή στον τρόπο παραγωγής χαρακτηρίστηκε επίσης, από μεταβολές στον τρόπο ζωής και σκέψης των ανθρώπων, στις ανάγκες τους, στις κοινωνικές σχέσεις και στη θέση που κατέχουν στην κοινωνία.

Όσον αφορά τέλος το νομικό πλαίσιο, αναφέρεται ότι αυτό προσδιορίστηκε από το Εθιμικό Δίκαιο και επηρεάστηκε βαθιά από το Ρωμαϊκό Δίκαιο, όπως αυτό εξελίχθηκε στο Βυζαντινό Δίκαιο και στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης¹⁴. Οι επιστημολογικές βάσεις των ελληνικών εννοιών για τη φύση και την πηγή των δικαιωμάτων προέρχονται από ένα μείγμα πλατωνισμού, θετικισμού και νεοκαντιανισμού. Η έννοια του ατομισμού, κεντρική στην αγγλοσαξωνική αντίληψη των δικαιωμάτων, δεν υπήρχε στον παραδοσιακό ελληνικό πολιτισμό, όπου η θέση του ατόμου, με προκαθορισμένο ρόλο και λειτουργία, μέσα στην ευρύτερη οικογένεια, ήταν αυτή που καθόριζε την ατομική του υπόσταση. Μέσα στην ομάδα, δικαιώματα και υποχρεώσεις ήταν συνδεδεμένα και αλληλοεξαρτώμενα, υπήρχαν όμως διαφοροποιημένες εξαρτήσεις στη δομή συγκεκριμένων διαπροσωπικών σχέσεων. Έτσι, η έννοια της ισότητας των δικαιωμάτων ήταν μάλλον ανύπαρκτη. Οι γυναίκες αλλά κυρίως οι ανύπανδρες γυναίκες, είχαν τα λιγότερα δικαιώματα, χωρίς όμως να έχουν και τις λιγότερες υποχρεώσεις¹⁵.

Επίσης, οι μονογαμικές κοινωνίες του ευρωπαϊκού χώρου απέρριπταν κάθε άτομο το οποίο δεν αποτελούσε «γνήσιο» μέλος νόμιμης οικογένειας προερχόμενης από το καθιερωμένο σύστημα γάμου και συγγένειας από γάμο, σχήμα το οποίο εκφραζόταν μέσα από την καθιέρωση του θεσμού της μονογαμίας και του αυστηρού ελέγχου των γενετήσιων σχέσεων. Μ' αυτό τον τρόπο προασπιζόταν η διασφάλιση και διαιώνιση της κοινωνικής συνοχής μέσω των «γνήσιων» απογόνων. Και ως «γνήσιοι» απόγονοι θεωρούνταν τα παιδιά που η πατρότητά τους δεν επιδέχεται καμία αμφισβήτηση και γι' αυτό το λόγο μια μέρα θα κληρονομήσουν την περιουσία του πατέρα τους ως εξ' αδιαθέτου νόμιμοι κληρονόμοι¹⁶. Καθώς όμως, η θέση των

¹⁴ Παπαδιώτη-Αθανασίου, Β.(1995), *ό.π.*, σσ. 18-20.

¹⁵ Πόλλις, Α., *Κράτος, Δίκαιο και Ανθρώπινα Δικαιώματα στην Ελλάδα*, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Αθήνα 1988, σσ. 21-32.

¹⁶ Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Ε. «Παιδιά γεννημένα χωρίς γάμο : Κοινωνικοοικονομική εξέλιξη και νομοθετική μεταρρύθμιση», στο: Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Ε., *Η Δικαστική Αναγνώριση της Πατρότητας μετά την Αναθεώρηση του Οικογενειακού Δικαίου*, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1986, σσ. 17-23. Ωστόσο, ό,τι αφορά στα κληρονομικά δικαιώματα των παιδιών που γεννήθηκαν έξω από το

παιδιών ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με την θέση των γυναικών, όσο οι γυναίκες κέρδιζαν έδαφος στον αγώνα της απόκτησης των ατομικών, πολιτικών, οικονομικών, πολιτιστικών και κοινωνικών τους δικαιωμάτων, τόσο βελτιωνόταν και η θέση των παιδιών.

Απόρροια των κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών και πολιτιστικών συνθηκών που προέκυψαν κυρίως κατά τις τελευταίες δεκαετίες του εικοστού αιώνα, αποτελεί ο νέος τρόπος ζωής και σκέψης των ανθρώπων. Αυτός χαρακτηρίζεται από τη διάθεσή τους για βελτίωση των διαπροσωπικών τους σχέσεων, από αυτονομία και σεβασμό στην ελευθερία των επιλογών τους, αλλά και από μεγαλύτερη ανεκτικότητα στις εξελίξεις των διαφόρων φαινομένων. Κάτω από αυτό το πρίσμα, ο γάμος και η συζυγική-πυρηνική οικογένεια άρχισε να αμφισβητείται και να μην αποτελεί πια το μοναδικό, κοινωνικά αποδεκτό, σχήμα οργάνωσης του ιδιωτικού βίου. Παράγοντες όπως: το μορφωτικό επίπεδο των μελών ενός κοινωνικού συνόλου, το οικονομικό τους επίπεδο, η κοινωνική τους τάξη, οι θρησκευτικές και πολιτικές αντιλήψεις και οι σχετικές με τις προγαμιαίες σχέσεις αντιλήψεις και τις μεθόδους αντισύλληψης, η σχετική νομοθεσία με τη σύναψη και λύση του γάμου, οι προτεραιότητες των φύλων ως προς τις επαγγελματικές τους επιλογές, διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην εμφάνιση εναλλακτικών σχημάτων οργάνωσης της ιδιωτικής ζωής¹⁷.

Σε όλες τις δυτικού πολιτισμού χώρες, παρά τις μεταξύ τους υπαρκτές διαφοροποιήσεις στο βαθμό εξέλιξης του θεσμού της οικογένειας, παρατηρείται μια αυξητική τάση στα ποσοστά των μονογονεϊκών οικογενειών, των πολλαπλών γάμων, των ελεύθερων συμβιώσεων, τα οποία συνδέονται άμεσα με την αυξητική τάση του ποσοστού των διαζυγίων, των εκτός γάμου γεννήσεων αλλά και της επιλογής της εκτός γάμου μητρότητας. Παρατηρείται επίσης μια σταδιακή μείωση των γεννήσεων, η οποία συνδέεται και με φαινόμενα όπως: μείωση αριθμού των γάμων, αύξηση του μέσου όρου ηλικίας της γυναίκας κατά τον πρώτο γάμο, επιμήκυνση της περιόδου ανάμεσα στο γάμο και τη γέννηση του πρώτου παιδιού. Συνοδεύεται όμως και από την εμφάνιση του συναισθήματος της μεγάλης φροντίδας των γονιών προς τα παιδιά τους, για την καλή τους υγεία, την ανατροφή και διαπαιδαγώγησή τους. Γι' αυτό και

πλαίσιο του γάμου βλ. Βαλαβάνη-Πολατίδου, Ε., *Το Κληρονομικό Δικαίωμα των Τέκνων που Γεννήθηκαν Χωρίς Γάμο των Γονέων τους*, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1995.

¹⁷ Μισέλ, Α., *Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας και του γάμου*, μτφρ. Α. Μουσούρου, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1991, σσ. 167-273. Επίσης, στο: Singly De, F., *Κοινωνιολογία της Σύγχρονης Οικογένειας*, μτφρ. Α. Παλλαντίου, εκδ. Σαββάλα, Αθήνα 1996, σσ. 9-23.

οι γονείς προτιμούν να φέρουν στον κόσμο λιγότερα παιδιά, με το σκεπτικό ότι έτσι θα μπορούν να ικανοποιούν όσο το δυνατόν περισσότερο τις ανάγκες τους¹⁸.

Εστιάζοντας την προσοχή μας συγκεκριμένα σε στατιστικά στοιχεία που παρουσιάζουν την εξέλιξη του φαινομένου των εκτός γάμου γεννήσεων στη χώρα μας, διαπιστώνονται τα εξής: Παρά τη σταδιακή μείωση των γεννήσεων, το ποσοστό των εκτός γάμου γεννημένων παιδιών αυξάνει σταδιακά. Κατά την εικοσαετία 1956-1976, σύμφωνα με τα στοιχεία της Διεύθυνσης Πληθυσμού της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδας, οι γεννήσεις παιδιών εκτός γάμου σε σχέση με το σύνολο των εντός γάμου γεννημένων παιδιών παραμένουν σταθερές με διακύμανση 1-1.5% παιδιά εκτός γάμου ανά 100 γεννήσεις μέσα στο πλαίσιο του γάμου. Το ποσοστό είναι υψηλότερο στις αστικές περιοχές (1,3-2,5%) συγκριτικά με τις ημιαστικές (0,7-1,1%) και τις αγροτικές περιοχές (0,6-0,9%), καθώς ένας μεγάλος αριθμός άγαμων μητέρων αποφασίζουν να εγκαταλείψουν τη μόνιμη κατοικία τους στην επαρχιακή πόλη ή στο χωριό για να αναζητήσουν την ανωνυμία των μεγάλων αστικών περιοχών, ώστε να αποφύγουν τις επικρίσεις του άμεσου περιβάλλοντός τους¹⁹. Η μεγαλύτερη αναλογία παιδιών εκτός γάμου προς το σύνολο των εντός γάμου γεννήσεων αντιστοιχεί στην ομάδα ηλικίας της γυναίκας από 15-19 ετών, δηλαδή αφορά κυρίως εφήβους ή νεαρές γυναίκες.

Ωστόσο, το ποσοστό αυξάνει σταδιακά, αφού σύμφωνα με τελευταία διαθέσιμα στοιχεία της ΕΣΥΕ, στις 100 γεννήσεις ζώντων παιδιών κατά το 1986 το ποσοστό γεννήσεων εκτός γάμου ήταν 1,82%, κατά το έτος 1987 : 2,09%, κατά το έτος 1988: 2,06%, κατά το 1989: 2,06% ενώ κατά το έτος 1990 το ποσοστό των εκτός γάμου γεννήσεων στις 100 γεννήσεις ήταν 2,17%²⁰. Θα πρέπει βέβαια να επισημανθεί η δυσκολία που υπάρχει στη φάση της ερμηνευτικής προσέγγισης τέτοιων στατιστικών δεδομένων, καθώς απαραίτητος κρίνεται ο συνυπολογισμός των προαναφερθέντων παραγόντων, οι οποίοι επηρεάζουν την εξέλιξη του συγκεκριμένου φαινομένου.

Οι ιστορικοί κοινωνικοί θεσμοί της σύγχρονης οικογένειας και του δικαίου διαπλέκονται ακριβώς στο σημείο που οι κοινωνικοί σκοποί της οικογένειας ανάγονται σε δικαιικούς. Δηλαδή οι ίδιοι αυτοί σκοποί που αφορούν στη δομή και τις

¹⁸ Κογκίδου, Δ., *Μονογονεϊκές Οικογένειες. Πραγματικότητα – Προοπτικές - Κοινωνική Πολιτική*, εκδ. «Νέα Σύνορα»- Α. Λιβάνη, Αθήνα 1995.

¹⁹ Ρήγα, Α.-Β., «Μητρότητα εκτός γάμου. Η ψυχοκοινωνική της ταυτότητα (Αποτελέσματα μιας έρευνας με τη μέθοδο της βιογραφικής προσέγγισης)», στο: Μαρκαντώνης, Ι.- Ρήγα, Α.-Β. κ. συν., *Οικογένεια, Μητρότητα, Αναδοχή*, εκδόσεις Δ. Μαυρομάττη, Αθήνα 1991, σελ. 117.

λειτουργίες της οικογένειας ως κοινωνικού θεσμού, τυγχάνουν της προστασίας των αρχών του δικαίου²¹. Η «κοινωνικότητα» και η «ιστορικότητα» του δικαίου, φαίνεται πως παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε περιπτώσεις αναθεώρησης, αντικατάστασης αλλά και κατάργησης κανόνων του. Κάτι τέτοιο βέβαια συμβαίνει σε περιπτώσεις που οι υπάρχοντες κανόνες δικαίου δεν ικανοποιούν τις τρέχουσες συνθήκες ζωής, ενώ υπάρχει παράλληλα η πολιτική βούληση για να υποστηριχθεί κάποια επικείμενη αλλαγή και επίσης, σε περιπτώσεις που παλιές κοινωνικές σχέσεις έχουν αντικατασταθεί από νέες²².

Έτσι, από τη μία η επίδραση των κανονιστικών κειμένων του διεθνούς συμβατικού δικαίου και των οργάνων του Ευρωπαϊκού συστήματος περιφερειακής προστασίας, η σύσταση των οποίων προέκυψε κυρίως μετά τον πρώτο και δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο με στόχο τη διεθνή προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Και από την άλλη, η κατοχύρωση των βασικών πολιτισμικών αξιών από το Σύνταγμα του 1975, καθώς και η προσπάθεια της χώρας μας για την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, οδήγησαν στη σύσταση τριών νομοπαρασκευαστικών επιτροπών από το 1979, ώστε να ψηφιστεί από τη Βουλή το 1983, το νέο οικογενειακό δίκαιο ως ο νόμος 1329/1983. Οι μεταρρυθμίσεις που εισήγαγε ο ν. 1329/1983 είναι σημαντικές, σε ευρεία έκταση και ιδιαίτερα προοδευτικές. Αλλάζουν τελείως τη φυσιογνωμία του ελληνικού οικογενειακού δικαίου, μετατρέποντάς το από ένα αυταρχικό κι αναχρονιστικό δίκαιο σε ένα δημοκρατικό, φιλελεύθερο δίκαιο με ανθρώπινο πρόσωπο. Τα σχετικά κεφάλαια του προηγούμενου Αστικού Κώδικα ήταν βαθιά επηρεασμένα από θρησκευτικές αντιλήψεις κι έντονα εμποτισμένα από τις επιταγές του πατριαρχικού συστήματος και την επιτέλεση των ρόλων του. Η ανάγκη για την προστασία της «νόμιμης οικογένειας» αποτελούσε την ιδεολογική κάλυψη των δυσμενών, γεμάτων από ανισότητες, νομικών ρυθμίσεων²³.

Σύμφωνα με τις νομοθετικές διατάξεις του νέου Αστικού Κώδικα, κατοχυρώνεται η ισονομία των φύλων στην οικογένεια, καθιερώνεται το συναινετικό διαζύγιο και ο αντικειμενικός κλονισμός ως αιτία διαζυγίου, θεσπίζεται η κοινοκτημοσύνη αποκτημάτων και καταργείται ο θεσμός της προίκας, επέρχεται η νομική εξίσωση των παιδιών, ανεξάρτητα από το αν η πατρότητά τους θεμελιώνεται

²⁰ Κογκίδου, Δ. (1995), *ό.π.*, σελ. 74.

²¹ Καράσης, Μ., *Γάμος και Οικογένεια ως Δικαιικοί Θεσμοί*, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 38.

²² Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Ε. (1986), *ό.π.*, σελ. 16. Επίσης, Παπαχρίστου, Θ., *Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία του Δικαίου*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1984, σσ. 78-94.

στην καταγωγή από γάμο ή στην - εκούσια ή δικαστική - αναγνώριση, με ρυθμίσεις που βρίσκονται στο ίδιο κάθε φορά κεφάλαιο. Παράλληλα καταργείται η ορολογία των «έγγαμων κι εξώγαμων γονέων και τέκνων». Αυτό σημαίνει ότι το εκτός γάμου παιδί εφόσον αναγνωριστεί η πατρότητά του εκούσια ή μέσω της δικαστικής οδού, έχει «ως προς όλα θέση τέκνου γεννημένου σε γάμο απέναντι στους δύο γονείς και τους συγγενείς τους» (άρθρο Αστικού Κώδικα 1484). Θεμελιώνεται δηλαδή και η συγγένεια ανάμεσα στον πατέρα (τους συγγενείς του) και στο παιδί, ενώ προκύπτουν συγχρόνως όλα τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις που πλαισιώνουν αυτή τη σχέση. Πρόκειται για το αμοιβαίο κληρονομικό δικαίωμα, το αμοιβαίο δικαίωμα για πλήρη διατροφή, αλλά κυρίως την αμοιβαία υποχρέωση για βοήθεια, στοργή και σεβασμό²⁴.

Βήματα σίγουρα έχουν γίνει, τουλάχιστον ως προς τον κύριο κορμό των σχετικών νομοθετικών διατάξεων με την προστασία των δικαιωμάτων των εκτός γάμου παιδιών. Χρειάζεται όμως να γίνουν κι άλλα, συντονισμένα και σε πολλούς τομείς. Στο χώρο της εκπαίδευσης, της κοινωνικής πολιτικής, στο πεδίο των κοινωνικών επιστημών, στο πλαίσιο μικρών ή μεγαλύτερων ομάδων ανθρώπων που θα ενδιαφέρονται πραγματικά για την εξασφάλιση όλων εκείνων των απαραίτητων προϋποθέσεων, ικανών να προασπίζουν το καλύτερο δυνατό συμφέρον των παιδιών. Η ευθύνη για την απαγόρευση και την εξάλειψη κάθε μορφής διάκρισης και κοινωνικού στιγματισμού, που θα βασίζεται στην ίδια τη γέννηση των παιδιών, για την οποία αυτά τα ίδια δεν ευθύνονται καθόλου, είναι ατομική και συλλογική.

²³ Παπαχρίστου, Θ. (1997), *ό.π.*, σ. 5 και Παπαχρίστου, Θ. , «Ισονομία των φύλων και «παράδοση», στο: *ΔκΠ*, Τεύχ. 4, 1983, σσ. 123-124.

²⁴ Κουνουγέρι-Μανωλεδάκη, Ε., «Τα αποτελέσματα της αναγνώρισης της πατρότητας», στο: Κουνουγέρι-Μανωλεδάκη, Ε. (1986), *ό.π.*, σσ. 121-151. Βλ. επίσης στο: Δεληγιάννης, Ι., «Τέκνα γεννημένα χωρίς γάμο· οι βασικές αρχές της νέας ρύθμισης της νομικής θέσης των εξωγάμων», στο: *ΔκΠ*, τεύχ. 4, 1983, σσ. 39-88.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΡΙΕΣ (ARIES, P.), *Αιώνες Παιδικής Ηλικίας*, μτφρ. Γ. Αναστοπούλου, εκδ. Γλάρος, Αθήνα 1990.
- ΒΑΛΑΒΑΝΗ-ΠΟΛΑΤΙΔΟΥ Ε., *Το Κληρονομικό Δικαίωμα των Τέκνων που Γεννήθηκαν Χωρίς Γάμο των Γονέων τους*, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1995.
- ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ, Ι., «Τέκνα γεννημένα χωρίς γάμο· οι βασικές αρχές της νέας ρύθμισης της νομικής θέσης των εξωγάμων», στο: *ΔκΠ*, τεύχ. 4, 1983, σσ. 39-88.
- ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ, Ι., *Εισηγήσεις Αστικού Δικαίου*, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1989.
- ΚΑΡΑΣΗΣ, Μ., *Γάμος και Οικογένεια ως Δικαιϊκοί Θεσμοί*, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1994.
- ΚΕ (KAY, E.), «Ο αιώνας του παιδιού», στο: Μακρυγιώτη, Δ. (1997), *ό.π.*, σσ. 529-533.
- ΚΟΓΚΙΔΟΥ, Δ., *Μονογονεϊκές Οικογένειες. Πραγματικότητα – Προοπτικές - Κοινωνική Πολιτική*, εκδ. «Νέα Σύνορα»- Α. Λιβάνη, Αθήνα 1995.
- ΚΟΥΝΟΥΓΕΡΗ-MΑΝΩΛΕΔΑΚΗ, Ε. «Παιδιά γεννημένα χωρίς γάμο : Κοινωνικοοικονομική εξέλιξη και νομοθετική μεταρρύθμιση», στο: Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Ε., *Η Δικαστική Αναγνώριση της Πατρότητας μετά την Αναθεώρηση του Οικογενειακού Δικαίου*, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1986, σσ. 15-31.
- ΚΟΥΝΟΥΓΕΡΗ-MΑΝΩΛΕΔΑΚΗ, Ε., «Τα αποτελέσματα της αναγνώρισης της πατρότητας», στο: Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Ε., (1986), *ό.π.*, σσ. 121-151.
- ΜΑΚΡΥΝΙΩΤΗ, Δ., « Η παιδική ηλικία ως αποδέκτης κοινωνικής πολιτικής», στο: *Διαστάσεις της Κοινωνικής Πολιτικής Σήμερα*, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, 3^ο Συνέδριο Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 1991, σσ. 744-753.
- ΜΑΚΡΥΝΙΩΤΗ, Δ.(επιμ.), *Παιδική Ηλικία*, εκδ. Νήσος, Αθήνα 1997.
- ΜΙΣΣΕΛ (MICHEL, A.), *Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας και του γάμου*, μτφρ. Λ. Μουσούρου, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1991.
- ΜΟΥΣΟΥΡΟΥ, Λ., *Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1989.
- ΝΟΒΑ-ΚΑΛΤΣΟΥΝΗ, Χ., «Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα ως μια ιδιαίτερη μορφή Κοινωνικοποίησης», στα: *Πρακτικά Ημερίδας της Διεθνούς Αμνηστίας με θέμα: “Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα”*, Αθήνα, 27 Νοεμβρίου 1993, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 1996, σσ. 139-146.

- ΝΟΒΑ-ΚΑΛΤΣΟΥΝΗ, Χ., *Κοινωνικοποίηση. Η Γένεση του Κοινωνικού Υποκειμένου*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1996.
- ΝΤΕΛΦΙ (DELPHY, C.), «Απελευθέρωση των γυναικών ή συντεχνιακά δικαιώματα των μητέρων ; », στο: *Δίνη*, μτφρ. Μ. Κράλη, τεύχ. 7, 1994, σσ. 185-208.
- ΠΑΠΑΔΙΩΤΗ-ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Β., « Εξέλιξη της οικογένειας στην ελληνική κοινωνία», στο: Γ. Γαλάνης (εισ.- επιμ.), *Οικογένεια με ένα γονέα*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1995, σσ. 17-36.
- ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΥ, Θ. , «Ισονομία των φύλων και «παράδοση», στο: *ΔκΠ*, Τεύχ. 4, 1983, σσ. 117-125.
- ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΥ, Θ., *Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία του Δικαίου*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1984.
- ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΥ, Θ., *Εγχειρίδιο Οικογενειακού Δικαίου*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1997.
- ΠΟΛΛΙΣ, Α., *Κράτος, Δίκαιο και Ανθρώπινα Δικαιώματα στην Ελλάδα*, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Αθήνα 1988.
- QVORTRUP J. (ed.), «The Sociology of Childhood», στο: *International Journal of Sociology*, vol. 17, No. 3, Fall 1987.
- ΡΗΓΑ, Α.-Β., «Μητρότητα εκτός γάμου. Η ψυχοκοινωνική της ταυτότητα (Αποτελέσματα μιας έρευνας με τη μέθοδο της βιογραφικής προσέγγισης)», στο: Μαρκαντώνης, Ι.- Ρήγα, Α.-Β. κ.συν., *Οικογένεια, Μητρότητα, Αναδοχή*, εκδόσεις Δ. Μαυρομάτη, Αθήνα 1991, σσ. 115-133.
- ΡΟΥΚΟΥΝΑΣ, Ε., *Διεθνής Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, εκδόσεις «Εστία», Αθήνα 1995.
- ΣΑΜΠΟΝΤΕΡΟΝ (CHAMBODERON, J.)-ΠΙΡΕΒΟΤ (PREVOT, J.), «Αλλαγές στον κοινωνικό ορισμό της πρώιμης παιδικής ηλικίας και οι νέες μορφές συμβολικής βίας», στο: Μακρυνιώτη, Δ.(1997), *ό.π.*, σσ. 501-528.
- ΣΙΝΙ ΝΤΕ (SINGLY DE, F.), *Κοινωνιολογία της Σύγχρονης Οικογένειας*, μτφρ. Λ. Παλλαντίου, εκδ. Σαββάλα, Αθήνα 1996.
- The PENGUIN Dictionary of Sociology, 3rd edition, 1994.